

Hevringholm, Vivild sogn

Beskrevet 1832 i bogen "Danske Ridderborge". af lærer Karl Hansen

Ved den højre bred af den å, som adskiller Rougsø fra Sønderhald Herred lå i Vivild sogn fordem Ridderborgen Hevringholm. Navnet skrives: Hyfringholm, Heffringholm, Høringholm, Heufringholm og Hovringholm.

Som man i bjerglandene byggede Borgene på klippetinder for at gøre dem utilgængelige for fjenden, således opførte man dem her midt ude i moradser og kær for at gøre adgangen vanskelig. Hevringholm ligger i et meget stort kær, som strækker sig på begge sider af førnævnte å ud til Kattegat. Foruden denne naturlige gode beliggenhed har den ved grave endnu været mere sikret mod overfald, som medfølgende grundtegning viser. Banken, hvorpå borgen lå, er firkantet, 74 skridt lang og 72 skridt bred. Omkring denne plads er en omtrent 20 skridt bred borggrav, der på udsiden endnu er meget lige og står fuld af vand. Uden for denne er mod øst pladsen hvor ladegården har stået, og mod vest haven, der endnu er meget kendelig ved gamle Lindetræer, som står omkring den, og en del deraf benyttes endnu til have af en familie, som boer på ladegårdspladsen. Denne såvel som er atter omgivet med en 7 skridt bred, dyb og med vand opfyldt grav. Langs denne grav på borgens østre side er tydelige spor af, at der har stået en stor ladebygning, thi hele bunden er oversået med røde munkestensbrokker. Fra gården fører en vej mod S.Ø. gennem ladegården op mod det nuværende Julianeholm, den ene parcel af Hevringholm. Broen over den egentlige borggrav har vel fra først af, som ved gamle gårde i almindelighed, været en Vindebro, men senere er den blevet opmuret fra grunden af, som endnu kan ses. Borgen selv havde tre fløje af to etager, foruden de høje hvælvede kjældre. Da borgen blev nedbrudt, som det så ofte sker, på spekulation og for at tjene penge, så har man omhyggeligt pillet alle stene ud, hvorved kælderen, især under den forreste østre længe, er kommet til syne. Mod syd har stået et Tårn, som synes at have været bygget op til muren inde i den inderste borggård. Denne har været omtrent 20 skridt i kvadrat. Borgen der havde et smukt Kapel, var i dens sidste skikkelse bygget 1650 af den rige Franz Lykke og Frue Elisabeth Brok, hvis navne og våben med årstallet fandtes over porten.

Og i den grå oldtid når Hevringholms tilværelse og dens oprindelse er aldeles ubekendt. Geb. Danm. Hist. 1, 32., nævner blandt Kongens faste pladser i Nørrejylland i 13. århundrede: Hyfringholm, men enten må der have været flere af det navn, eller også er det en fejltagelse, thi gården har før Knud den stores tid været i Rosenkranzernes eje. Denne familie skal efter genealogernes mening nedstamme fra Greverne af Gleichen og Eberstein, men de fejler i almindelighed i at bestemme disse borges beliggenhed. De lod sig nemlig vildlede af Rosenkranzernes nuværende våben, hvori findes en kronet sølv løve, thi en sådan førte også de gamle grever af Gleichen, en borg i Thyringen. Eberstein lå i Schwaben, og var et grevskab for sig selv, som slet intet havde med hint Gleichen at bestille. Derimod findes i kongeriget Hanover i fyrstendømmet Dalenberg to slotte Gleichen og Eberstein ikke ret langt fra hinanden, af hvilke det sidste, der lå ved Veseren, tillige var hovedsæde for et grevskab af samme navn, hvis ejendomme strakte sig ind i det nuværende Braunschweig-Wolsenbuttel.

Her turde man søge oprindelsen til disse grever af Gleichen og Eberstein, som Hvidtfeld på flere steder omtaler, og som tidligt nedsatte sig i Danmark, hvor de siden fik navnet Rosenkranz. Hvad nu deres våben angår, da er den løve, de nu fører dobbelt i skjoldet næppe deres oprindelige skjoldmærke. I Mariemalene kirke i Sønderhald herred findes i hvælvingen et våben med en venstre skaktavlet skråbjælke, øverste felt sort og nederste grønt. På hjelmen skaktavlede Vesselhorn. Neden under står med munkeskrift "Hr. Niels Eriksen ridder til Bjørnholm". Men man ser ved første øjekast at farverne er i skjoldet er opmalede og forfuskede. Derimod findes samme mands og hans frues våben indbrændt i en rude over prædikestolen i samme kirke; Her er øverste felt sølv og nederste blå. Skaktavlen, det nederste blå felt og de skaktavlede vædderhorn passer ypperligt til Rosenkranzernes nuværende våben, og det hosstående våben er altså nok familiens oprindelige skjoldmærke. Dette bekræftes ved Danske Mag.1,348. Hvor der siges at Rosenkranzernes våben 1490 lignede skaktavl Friisernes. Den anførte ridder Niels Eriksen levede 1500 og var gift med Fru Birgitte Thott, hvis våben også fandtes rigtigt indbrændt i ruden, firdelt, første og fjerde felt rødt, og andet og tredje guld. Niels Eriksens farfader Hr. Otto Nielsen har bygget Mariemalene kirke, hvorom mere under Kalø. Dog må familien snart efter denne tid have antaget deres nuværende våben, thi i et kapel ved Tistrup kirke i Sønderherred hænger 5 runde tavler, som Niels Eriksens søn Henrik Rosenkranz har ladet opsætte over sig og sine forfædre, og som har årstallet 1535. På disse er våbenet, som familien nu fører det, nemlig kvadreret og skrå firdelt (gestændert) af rødt og blå. Over dette felt går en venstre skaktavlet skråbjælke og i de to øvrige felter to guldkronede springende sølv løver. På hjelmen skaktavlede vesselhorn med 7 grønne påfjer, neden om en krans af hvide og røde roser istedet for hjelm-pude (Wulst).

Den første af denne stamme, som genealogierne nævner, er Hr. Erik Rosenkranz til Høvringsholm, som var den første kristne mand af den slægt. Han levede på Knud den Stores tid 1014-1036 (ikke 1232, som genealogien i Hofm. fund. 1124 har) og gjorde med kongen selv 1032 eller senere med Stig Hvide til Bistrup, Stenalt og Bjørnholm en rejse til Rom, hvor han af paven skal have fået en krans af roser til foræring, hvilken han anbragte omkring sin hjelm og deraf fik navnet Rosenkranz.

Det har næppe været en rosenkrans til at bede bønner efter, som Paven forærede ham. Den kunne han vel nok skaffe sig selv, eller har som god katolsk kristen været forsynet med, men det var ej sjældent at paverne forærede konger og fornemme Riddersmænd blomster af guld, der især fik deres værd af den velsignelse paven havde lyst over dem.

Hr. Erik skal have bygget det østre kapel ved Ørsted kirke (om denne forresten eksisterede dengang, nu er der slet ingen kapeller), men vilde ikke begraves der, men i en høj på Hevringsholms mark hos sine forfædre; Disse havde da allerede tidligere boet på Hevringsholm. Efter ham forekommer hans søn Hr. Ivar Eriksen og efter denne atter hans søn Hr. Mauritz Ivarsen, som riddere på Hevringsholm. Genealogierne mener at denne sidste er den Hr. Mathias Drost, som Hvidtfeld p. 274 nævner ved året 1270, og om hvem han fortæller; at han blev sendt til Livland for at komme kongens besætning i Reval til hjælp, da denne trængtes af de hedenske landets indvånere, men blev i kampen uagtet de danske vandt slaget. Men denne mening har ingen medhold. Mauritz Ivarsen må have levet i sidste halvdel af det 12.

århundrede, thi hans søn var gift med Esbern Snares (d.1204) datter. Denne hans søn var Albert Mauritzen til Hevringholm, rigets marsk og den første af familien om hvem pålidelige historiske vidnesbyrd findes. Hvidtfeld kalder ham endnu Greve af Gleichen og Eberstein p.441. Han har 1214 med de tyske rigsstænder underskrevet det stadfæstelses-brev, som Kejser Frederik 2. gav Kong Waldemar 2. på herredømmet over de lande, som de danske konger havde erobret sønden for Ejderen, 1238 var han tilligemed sin broder Grev Ernst af Gleichen tilstede i Steensby, da Waldemar 2. ifølge pavens dom fik Lenshøjhed over Reval og Estland og med de tyske ridderes hærmester indgik et forbund om gensidig hjælp til hedningernes omvendelse eller måske rettere til at erobre deres lande. Han var gift med Fru Sidsel en datter af Esbern Snare, og havde med hende tre sønner; Ivar, Ludvig og Albert

Af disse fik den ældste Hr. Ivar Albertsen Halmstad, for at vælge Kronprinsen Hans til Danmarks, Norges og Sveriges Konge. Han var gift med Birgitte Rønnov af Hvidkilde i Fyen. Efter ham følger hans søn Ejler Styggesen til Hæffringholm. Han har jeg fundet først omtalt i et tingsvidne af 1507 og som levede måske endnu 1538. Han var gift med frue Kirsten Skram og havde 2 sønner og 3 døtre. Af døtrene var Birgitte gift med Hans Lindenov, til Fobbislet i Holsteen. Af sønnerne blev den ældre Stygge Ejlersen Biskop i Børglum efter genealogien; Hvidtfeld har ham ikke, den yngre derimod Christopher Eilersen D.R.R. fik Hevringholm. 1541-43 var han lensmand på Hald, og i 1553 købte han Lynderupgård, i Viborg Stift, af Kong Christian 3. Hans frue var Kirsten Gyldenstjerne og med hende havde han 5 sønner og 2 døtre. Af sønnerne ligger tre begravne i Vivild kirke, der er sognekirke til Hevringholm, nemlig: Jørgen Rosenkranz d. 7. Januar 1551. Erik Rosenkranz d. 24 April 1561 og Peder Rosenkranz d. 24. Januar 1570. Af disse har kun Erik været gift. Hans frue var Mette Hvidtfeld. Han var måske ejer af gården, men da jeg ikke har fundet faderens dødsår, kan jeg ej bestemme det. Peder Rosenkranz har bestemt været ejer af Hevringholm, og ved hans død 1570 kom den til hans broder Stygge Rosenkranz. Han havde en "langsom trette" med Jørgen Lykke til Overgård, der ejede to boel i Lystrup, om nogle enge i Hevringholms kær, som sidstnævnte påstod at tilhøre hine to boel. Kong Frederik 2. har i et brev dat. Kjøbenhavn Slot den 4. April 1541 befalet Holger Rosenkranz, Jørgen Rosenkranz, Axel Vissert, Erik Løkke Eriksen, Erik Kås og Erik Podebusk, at de skulle dømme dem imellem. Dog har Stygge Rosenkranz næppe oplevet denne dom, thi han døde endnu samme år 1571 og er begravet i Lynderup kirke, Rinds herred Viborg stift. Foruden Hevringholm ejede han Lynderupgård og Gundsløsgård. Han var gift med Marine Knob til Gyllebo, som levede og ejede gården til 1581. Året derpå blev deres eneste datter Kirsten Rosenkranz gift med Niels Skram til Urop, en søn af Per Skram, Danmarks riges vovehals, på den måde blev han ejer af Hevringholm og Lynderupgård. Hans våben er en til højre springende halv sort Eenhjørning i sølv felt. På hjelmen 12 grønne Påfjer. Niels Skram var 1584 lensmand på Hald slot; 1587-96 befalingsmand på Dronningborg og 1596 blev han lensmand på Bygholm. Han har også haft flere grænsestridigheder med de omkringboende godsejere, hvorom jeg fandt en hel del documenter, som forresten ikke er af vigtighed på dette sted.

Han havde også en fordring på 400 rigsdaler til en del af Rougsø herreds beboere og Kong Christian 4. befaler dem i et brev, dat. Kjøge den 17. August 1591 "at udlægge og kengøre os elskel. Niels Skram til Urop, vor mand tjener og befalingmand på vort slot Dronningborg, hovedgæld og faldsmål, kost, tæring, brev, penge og anden skade han for deres skyld fanget

og lidt haver”, hvilket alt var taxeret til de 400 rdl.,-” for egt og arbejde, som de have siddet ham overhørig med.” Efter at denne stævning er gentaget i den 23. April 1592, havde beboerne desårsag indgivet en forestilling til Kongen, og denne formår derfor Niels Skram i en anden skrivelse, dat. Københavns slot d. 30. maj 1592, at han vil lade sin tiltale falde, eftersom” deres forseelse ikke findes så stor eller så grov, at den jo kan lettelig tilgives” og det især “anseende deres arme vilkår og lejlighed, at de ikke plat med alle skulle blive forarmet.” Dog 1594 var bønderne “med rigets forfylling?” gjort fredløse og dømt fra deres hals. Dette havde gjort dem svingelige og d. 16. Jan. 1595 tilforpligtede de sig på Roxø Herreds ting at være Niels Skram hørig og lydlig i alle måder “ og gør nogen derimod, da skal samme forfylling stå ham åben for igen..” Dermed lod Niels Skram dem aldeles kvit og fri for alle de dele lovmål og forfølgelse, han havde til denne dag, og det skal ikke komme dem til nogen hinder eller skade i nogen måde,- undtagen de det selv forbyrde.

Niels Skams Frue Kirsten Rosenkranz siges i, “Danske Atlas,” at være død 1597, men det er urigtigt efter den indskrift, som findes over døren på Østbirk kirke, der er sognekirke til Urop. Der står nemlig; “Denne Kirketårn og Våbenhus, som hun nu er , lod ærlig og velbyrdig mand Niels Skram til Urop med sin kjære hustru Frue Kirsten Rosenkranz således opbygge og forbedre anno 1598.” Altså er hun først død 1598 eller senere. De har 1589 også givet altertavlen i Østbirk kirke. Anden gang var Niels Skram gift med Agathe Sehested og han døde på Urop den 16. juni 1601. Han havde en datter jomfru Elsebe Skram til Urop, og da hun arvede alle faderens ejendomme, så har hun nok ingen søskende haft. Hun blev 1603 gift med Eske Bilde til Svanholm, som foruden denne ejede 5 andre gårde, men få år senere døde i fattigdom. 1608 var han død. I dette år solgte Fru Elsebe Skram Hevringholm til Eske Brok til Estrup. Skødet på papir har jeg fundet og vil her indrykke det, for at give en oversigt over gårdens tilliggende gods på den tid.

Jeg Elsebe Skram til Urop Eske Bildes efterlevende til Svanholm, kendes og gør vitterligt udi dette åbne brev, og for mig og mine arvinger det jeg for evig ejendom har solgt, skødet og afhændet, og nu med dette mit åbne brev for evig ejendom, sælger, skøder og afhænder fra mig og mine arvinger, og til ærlig og velbyrdig mand Eske Brok til Estrup, befalingsmand på Dronningborg og hans arvinger, min hovedgård Hevringholm, liggende udi Nørre Jylland udi Sønderhald Herred i Vivild sogn, så og det efterskrevne jordegods (Sønderhald Herred: Udkjærby 6 gd. 3 huse. Hevring mølle; Lystrup by 8 gd. 11 hs. Vivild 7 gd. 1 hs. Nørager 1 gd. Lihme 1 gd. Sønderherred Krarup 1 gd. Rougsø Herred Hevring 14 gd. 10 hs. Ørsted 2 gd. 1 hs. Ingerslev 6 gd. Østerlisberg Herred Ommestrup 12 gd. 2 hs. Uggelbølle 14 gd. 7 hs., Mørke 2 gd. 2 hs. Bjørstrup 2 gd. 2 hs., Balleby 1 gd. 1 hs., Nørrehald Herred Handest 2 gd., 2 hs., Års Herred(Ålborg Amt) Dronningsholm. Rinds Herred, (Viborg Amt) Løstrup 3 gd,) Hvilken min forbemeldte hovedgård Hevringholm med alt foreskrevne mit jordegods, med al herlighed og ejendom være sig skov eller mark, fiskevand og fægang vådt og tørt, inden og over markskel intet med alle undtagelser i nogen måde, som der nu tilligger, skal følge forbemelte Eske Brok og hans arvinger, for evig ejendom, ej skellende, så vel som og alt løsøre som på og ved Hevringholm findes og mig har tilhørt, være sig fedekvæg, hopper og alt andet løsøre rørende og berørende intet udi nogen måde undtaget. Og kender jeg mig Elsebe Skram for bemeldte hovedgård, gods, mølle og løsøre, af forbemeldte Eske Brok at have oppebåret fyldest og fuldværdis god redelig betaling, så jeg takker ham for god betaling i

alle måder. Thi forpligter jeg mig Elsebe Skram og mine arvinger på vores gode tro og adelige love, at fri frelse, hjemle og fuldkommelig at tilstå forbemeldte Eske Brok og hans arvinger forbemeldte Hevringholm med alt forbemeldt jordegods og dets tilliggende ejendom i alle måder, så og Hevring mølle med sin højeste flodmol og dambund udi lige måde, og alt løsøre som forbemeldt er. Og dersom det skete, det gud forbyde, at enten forbemeldte hovedgård, gods, mølle eller løsøre eller noget den ejendom eller herlighed der nu er tilliggende, bliver forbemeldte Eske Brok eller hans arvinger udi nogen dom eller rettergang, for min vanhjemmels skyld fradømt, da forpligter jeg mig Elsebe Skram og mine arvinger på vores gode tro og adelige love, sex uger efter at jeg eller de skriftlige eller mundtlige af forbemeldte Eske Brok eller hans arvinger advaret bliver, at udlægge til forn. Eske Brok eller hans arvinger, så godt gods, ejendom eller løsøre, og ham så vel belejligt, at holde ham og hans arvinger skadesløs i alle måder. At således af mig og mine arvinger uden argelist i alle måder og ubrødeligt holdes og efterkommes skal, til des ydermere forvaring har jeg trykt mit signet her nede for og med egen hånd underskrevet og venligt bedt ærlige og velbyrdige mænd, Brede Randzou til Randzouholm, stathoder i København, Mogens Gye til Gunderslev, Kong. Maz. jegermester og befalingsmand på Sæbygård, Eske Bilde til Ællinge, Kong. Maz. befalingsmand på Helsingborg Slot, Hans Lindenou til Gaunø og Envold og Envold Sefeld til Visborg, med mig til vitterlighed at forsegle og underskrive, givet udi København den 22. juli anno 1608.- Og forpligter jeg mig forbemeldte Elsebe Skram og mine arvinger, at give og gøre forbemeldte Eske Brok eller hans arvinger ydermere skøde og forvaring på pergament. På samme forbemeldte hovedgård med dens forskrevne gårde, gods mølle og løsøre og anden rette tilliggende udi alle måder, når det af mig eller mine arvinger af forn. Eske Brok eller hans arvinger begæret vorder.

Datum ut supra.

Elsebe Skram, salig Eske Bildes, egen hånd,-Manns Giøe, Egenh. Eske Byldæ, egen handt.

Enualdt Seffeldt Æ.H..

Således kom gården til Eske Brok og heraf ses, at de "visse efterretninger ", som Hoffman fund. 3, 174. vil have haft, og som gentages i Danske Atlas 4, 323, at Gert Ranzau til Breidenborg har ejet Hevringholm, er såre uvisse. Familien Broks våben er en blå opstående spids i sølv felt. På hjelmen ståklædte arme, som holder et med guld ramme og skaft forsynet spejl.

Eske Brok var befalingsmand på Dronningborg efter Niels Skram fra 1597- 1626, da han døde. Han var gift med Christence Vissert, som døde før han i 1624, og med hvem han havde en søn Lave Brok, der var født på Dronningborg 1597, men døde allerede 1619 i Paris og 2 døtre, af hvilke den ene Elisabeth Brok blev gift med Franz Lykke til Overgård, og den anden Jytte Brok med Jørgen Scheel til Svostrup. Faderens gårde deltes mellem dem, og således kom Hevringholm til familien Lykke og Gammel Estrup til Scheelerne.

Lykkernes våben er firdelt. Første og fjerde felt er rødt med en sølv tværbjelke belagt med løvværk; andet og tredje felt sølv, med et sort møllehjul. På hjelmen røde vædderhorn omvundne med løvværket i sølv bjelke og møllehjulet imellem sig.

Franz Lykke til Overgård D.R.R. var 1591 født på Vordingborg Slot, hvor hans fader Henrik Lykke til Overgård D.R.R., dengang var befalingsmand. Hans moder var Frue Karen Banker. Faderen døde 1611 og derved kom Franz Lykke i besiddelse af Overgård. Han kaldtes "den rige", da han ejede alene 12 Herregårde. 1650 har han foretaget betydelige reparationer på Hevringholm eller måske endog opbygget den helt, thi hans og hans Frues våben fandtes over porten. Ved hans død i 1655 kom Hevringholm med hans øvrige gårde til hans søn, den bekendte Kaj Lykke. Han var på den tid den rigeste og smukkeste adelsmand i Danmark. Han ejede 13 godser, og deriblandt alene i Randers amt: Overgård, Hevringholm, Estruplund, Skovgård og Rudtgård eller Rygård. Han var så smuk, at man havde det mundheld:

"Enhver skjøn Jomfrue hun ønsker sig; Gud give, Kaj Lykke vil have mig. "

Den lykkelige eller måske rettere den ulykkelige blev Øllegård Gyldenstjerne. Men hans rigdom og skønhed gjorde ham stolt og hovmod går for fald siger det gamle mundheld. Skønt han var gift, skrev han til en smuk gift præstekone, hvori han udbad sig en gunst af hende, som han forsikrede det allerfornemste fruentimmer i landet ikke vilde nægte ham. Det fruentimmer han havde skrevet til, søgte at hævne sig, og gjorde det på en meget nedrig måde; lod brevet vise til Dronning Sophie Amalie, med den forklaring, at det allerfornemste fruentimmer ikke kunde være andet end hende selv. Man lagde proces an imod ham for "crimen læsæ majestatis." Processen blev for højeste ret ført på den måde, at General-Fiskalen under ed forsikrede i Kongens navn, at man havde et brev, som overbeviste ham om at være skyldig i majestætsfornærmelse, men brevet eller indholdet vilde man ikke vise, - og på grund deraf blev han dømt fra ære liv og gods, alle hans store ejendomme faldt, på 20,000 rdl. nær, som hans kone beholdt, til kronen, han Echapperte (flygtede) selv, men dommen blev fuldført på hans "effigies" (billede), hans våben blev sønderbrudt i højeste rets nærværelse af skarpretteren; et billede af træ blev gjort i samme størrelse som hans, foran på brystet sad et helt ark papir og derpå var skrevet med store bogstaver de ord: Kaj Lykke er af højeste ret formedelst crimen læsæ Majestatis dømt til at lide sådan straf. - Den højre hånd og hovedet blev hugget af, på et rettersted uden for børsen, legemet lå nogle dage i skarpretterens hus, blev vist for penge, og senere begravet under galgen.

Det skete 1661. Han havde en umådelig gæld og for at betale den blev en del af godset udlagt til hans kreditorer, det øvrige tilfaldt kongen. Enten har han været meget ødsel og brugt meget til sin husholdning, eller han har været studepranger en gros og købt op uden at betale, da han skyldte alene "nogle af Hevringholms og Estruplunds bønder 1001 rdl. for et parti øxne og heste han hos dem haver bekommet". For sådan en sum måtte på de tider kunne købes et betydeligt antal kvæg, især af godsets egne bønder.

De anordnede kommisærer til at udskifte "Kejes som kaldtes Løche" hans fradømte formue var; Jørgen Bjelke, B. Lange og Christen Steensen. Hevringholms underliggende bøndergods

blev splittet ad i flere end 200 lodder, nogle store, andre meget små, og de, som fik dem, havde fri rådighed over godset fra Philippi Jacobi (den 1. maj 1662) af; dog med en relutionsret, så at de, der blev ejere af hovedgårdene måtte for lige godt gods, indløse hele hovedgårdens tilliggende ejendom, uden at panthaverne turde undslå sig for et sådant bytte, når de fik fyldest derfor. Hovedgården kom til Oluf Daa. Hvorledes han har fået den, har jeg ikke fundet omtalt. Der siges blot et sted i et ikke officielt document, at han fik Hevringholms hovedgård af Frederik 3. Hvilket synes at henpege til, at han ikke har fået den udlagt som en godtgørelse for en gæld hos Kaj Lykke. Måske hovedgården slet ikke blev udlagt til creditorerne ?. Det være nu som det vil, han har fået den kort efter at godset var udstykket.

Daaernes våben er fra højre side skrådelt af rødt og blå med 6 muurtindinger, af hvilke de røde står opad. På hjelmen afvejlende blå og røde vædderhorn med 7 grønne påfjer. Oluf Daa var gift med Anna Brahe, en datter af Tycho Brahe til Matstrup og Frue Birgitte Brok. De havde tre sønner, Claus, Henrik og Brok Daa, og en datter Christence. Som mødrene arvegods var børnene udlagt gården Eskebjerg (nu Scheelenborg) i Fyn, men da forældrene deels ved krigen med Karl Gustav, deels ved at koste meget på deres børn, (sønnerne havde studeret omtrent 10 år i Frankrig), deels ved andre omstændigheder ("Jeg er kommen om huus og hjem, og mit ringe gods og formue over Sal. Hr. Arnfeldts jordefærds bekostning og derover må nu leve i armod," siger Oluf Daa i et indlæg) var forarmede, så blev "som recessen virkelig tillader umyndiges gods at må sælges sønnernes nære venner", Eskebjerg solgt til Erik Krag og Hevringholms hovedgård, samt 2000 rdlr., "som endnu hos Jens Lassen på Eskebjerg køb resterer" udlagt til børnene for deres mødrene arv, efter en højesterets dom af 13. august 1667. Claus Daa var på den tid i sit 24. år, Henrik Daa endnu umyndig og Broch Daa i udlandet, og havde længe intet lade høre fra sig, så brødrene udgav ham for død, som dog faderen Oluf Daa forsikrer at være ham aldeles uvitterligt. Claus Daa bestyrede gården i sig eget og broderens navn, men fandt den så lidet indbringende, at han allerede det følgende år indlod sig på egne og broderens vegne i handel med Hans Friis til Clausholm og solgte ham gården. Derimod protesterede imidlertid faderen, fordi han anså dette salg for skadeligt for sønnerne, og for en stor del nok også, fordi sønnerne havde tilstået ham frit ophold på gården, så længe han levede, og sagen gik til højesterets dom. Blandt indlæggene i denne sag forekommer eet, som jeg vil anføre, da det oplyser en deel om gårdens daværende tilstand.

" Vi begære underdanigst og formode visseligen, at det køb, vi have gjort med Velb. Hans Friis om vores hovedgård Hevringholm nådigst confirmeres, eftersom det er i alles vi søskendes vores indstændige begæring og øjensynlige gavn. Thi først er det en stor gård, som intet kan drives uden mange bønder, og dem har vi ingen middel til at købe.

For det andet er vi ej heller født til plov og harve, og derfor og selv intet kan drive jorden, så vi i den korte tid vi har haft gården, har mere tabt end transporteret på den, dertil går den og af den til Hs. Majestæt en stor Contribution årlig, som gården alene, uden bønder aldrig kan indbringe, hvorudaf vi lettelig i længden kunde komme i større skade og fortræd, og er intet vissere end dersom vi den således længere skulde have beholdt, den havde blevet alles vores totale ruin; så vi hellere måtte have ønsket, at vi aldrig havde seet eller fået gård, hvilket flere med os skal vidne.

For det tredje er det vel en stor vidtløftig bygning, men så er dog deraf det ene hus i ladegården, som var det bedste og mest fornødne, ganske afbrændt, det øvrige og både i borggård og ladegård således slet ruineret og forfalden, at det ikke med mange 1000 rdl. skal kunde igen repareres, som intet er vores tarv," (det er sært at den kunde være så forfalden, da Franz Lykke for en snes år siden havde opbyggt, eller i det mindste betydeligt forbedret den)," og dersom vi end var så dårlige at sætte os i vidtløftighed derfor, så kunde vi dog siden kun holde den ved lige årlig med den hele års indkomst, således som vi den have, og af bygningen (i hvor det end kunde være) kan vi intet leve, langt mindre betale sine skatter eller gøre vore andre expenser, eftersom den importerer intet, men tager daglig den avl, vi og selv skulde holde folk til at drive; som enhver fornuftig, der med slig er bevandt, lettelig eragter, hvad fordel vi skulde have af. Over alt dette er der lidt nok til een og intet til flere, hvorfor og efterdi ingen af os søskende selv havde middel at kunde købe med hinanden, vi samtlig fandt rådeligt at sælge tilsammen, eftersom fælled for søskende er sjælden god. Formoder derfor underdanigst at vores alles gavn herudi af I høviske Herrer snarere befordres end hindres, og forbemeldte vores køb derfor nådigst confirmeres.

Claus Daa.

Henrik Daa.

I et andet indlæg siges, at gården dengang havde 72 td. hartkorn.

Oluf Daas indlæg mod handelen er meget vidtløftigt og oplyser adskilligt i forholdet mellem hans børn og ham, som ikke har været det bedste, og, hvis det er sandt, geråder sønnerne til liden ære. De påstod således, at faderen havde forødt deres store gods og ejendom, da det dog var anvendt deels på deres egen opdragelse, deels til at dække deres fælles gæld med, som for en stor del hæftede på deres mødrene arv. Da Hevringholm blev dem udlagt for mødrene arv, opbrød de faderens kammer og fratog ham alle hans papirer. "De fratog mig", siger Oluf Daa, "alle breve, regnskaber og beviser, item copieraf den ordre og instrux jeg havde gjort om deres optugtelse i Frankrig, sigende nu deres fortæring ukkun at have været 4000 nogle hundrede franske gylden, dem kommer man ikke vidt med. Thi 4 sønner (den fjerdes navn har jeg ikke fundet) ungefæhr i 10 år at holde udenlands, dertil vil mere til." Og et andet sted siger han; "Det var forleden år mellem mine sønner og mig accorderet, at datteren skulde have 2000 rdl. for hendes anpart i Hevringholm med sine renter, som hos Hr. Jens Lassen resterer, med sønnernes fortæring, fordi de havde meget kostet udenfor riget og hun intet. Vil sønnerne det holde, så haver hun intet med Hevringholms køb at bestille. For Claus Daaes anpart er ingen modsigelse, at han jo nok sin anpart kan sælge og afhænde, ja slet give bort, som han fast gør, og det vil angre ham i sin tid, og jeg havde hans brev at nyde og besidde gården min livstid, og så længe jeg levede, det tog han mig fra igen, da han tog de andre breve. Jeg må dermed være tilfreds."

Uagtet alle disse indsigelser faldt højeste rets dom dog ud til børnenes fordel. Dommen lyder således

Efterdi det er samtlige Oluf Daaes børns gavn og bedste, at Hevringholms hovedgård og bygning, som dem for en del af deres mødrene arv er udlagt, bliver solgt da bør Claus Daa på sine egne og de 2 tilforordnede tilsynsværger på Henrik og Brok Daaes vegne samme hovedgård tilbørlig at skøde til Hans Friis, for den pris derom allerede er handlet, hvorimod samme tilsynsværger nøjagtig forsikring af Hans Friis have at tage på Brok Daaes anpart i hovedgården og bygninger, at han for sin del kan ske fyldest om så er, han endnu er i live, og eftersom søsteren jomfru Christenze Daa ikke kan få del i hovedgård og bygninger, medens løsøre er til, da bør hendes tilforordnede værge at tage til sig obligationen på de 2000 rdl., Landsdommer Jens Lassen efter en højeste rets dom til Oluf Daaes børn er skyldig, for så vidt hende for en søsterlod kan tilkomme, hvilken obligation Claus Daa strax til Jomfruens værge skal levere og det øvrige af samme penge bør brødrene enhver pro quota at nyde. Datum torsdagen den 30. juli år 1668.”

Årsagen, hvorfor Hans Friis så meget attråede at få gården og måske, som Oluf Daa beskyldte ham for at have forsnakket sønnerne handelen, var at han ejede en ikke liden deel af det underliggende bøndergods, som var ham udlagt for en kapital af 8135 rdl.21 m., hvilke Kaj Lykke havde været ham skyldig. Claus Daa havde allerede udstædt skøde på gården før højeste rets dommen faldt, men Oluf Daa havde vægret sig ved at underskrive skødet på Henrik og Brok Daas vegne, som deres værge. Kort før dommen faldt, havde kongen derfor beskikket Erk Rosenkranz til Rosenholm, stiftbefalingsmand i Aarhus og Waldemar Daa (måske en farbroder) at påtegne skødet som værger for Henrik og Brok Daa. Men denne Waldemar Daa havde også gjort knuder, så kongen endelig i en skrivelse af 16. august 1669 befaler Erik Rosenkranz at underskrive skødet alene uden Waldemar Daa. Hans Friis havde imidlertid allerede i det foregående år betalt gården og derpå fået følgende forsikring:

Jeg Claus Daa og Henrik Daa kendes herved at have fået af erlig og velbyrdig mand Hans Friis til Clausholm vores fulde betaling ved hans obligation for begge vores part i Hevringholms gård og bygning med alt underliggende, som vi ham solgt haver, og ham af den højeste ret confirmeret, så vi ønsker ham al lykke dermed og takker ham i alle måder, hvorfor vi og hermed for os og vore arvinger hermed fuldkommen kvitterer ham og hans arvinger for samme køb. Dernæst forpligter vi os og vore arvinger een for alle, inden den 24. januar førstkommende at skaffe ham efter højeste bemeldte doms indhold vores nøjagtige, af alle vedkommende underskrevne og forseglede skøde, tillige med den attesterede kopi af dommen. Deslige lover vi og for vore arvinger, een for alle og alle for een, at tilstå ham, hvad tømmer vi har solgt ham, så og holde ham fri for alle forfaldne og resterende skatter og contributione af gården, for så længe vi den haft haver og bør dertil at svare, for den øvrige tid til dato haver vores Hr, Fader selv derfor tilbørlig at klarere. Og som vi og haver solgt ham forgangen års rugsæds afgrøde til forbemeldt vores gård Hevringholm, som han os erligen og vel med 200 rdl. har betalt, så lover vi også, at tilstå ham den og holde ham derudi fri for hver mands tiltale, derpå kan have at sige i nogen måder. Og som jeg Claus Daa i særdeleshed for 250 rdl. kapital har pantsat min part af Hevringholms gård og bygning til Mallene Sal.

Rasmus Nielsens i Aars, så lover jeg samme pantebrev fra hende inden førstkommende snapstin oprigtig at indfri og til Velb. Hans Friis at levere, så alle forskrevet skal være og blive velbemeldte Hans Friis og hans arvinger af os og vore arvinger, een for alle og alle for een aldeles uden skade og skadesløs holdt i alle måder. Til dets forsikring har vi nærværende vores forpligtelse med egen hånd underskrevet og forseglet, forpligter os også at omskrive den på trykt papir, så det begæres og haves kan, eftersom deraf intet er ved hånden, og imidlertid denne samme at være ligeså god og fuld gyldig som den derpå var skrevet.

Datum Clausholm den 7. oktober 1668.

Claus Daa. Henrik Daa..

Nedenunder er skrevet med Hans Friiss hånd: Angående det pant fra Mallene på de 250 rdl. at indløse, så er det efterkommet, hvorfor Claus Daa for denne post kvitteres.

Datum viborg den 24 jan. an. 69. H. Friis.

Anno 1669 den 10 septbr. har Mons. Daa leveret mig en kongl. befaling til Erik Rosenkranz om skødets underskrift, så denne post derfor også har sin rigtighed..

Dat. Clausholm den 10 septbr. ut supra.

H. Friis

Således kom da Hevringholm til Hans Friis. Han var af de Friser, hvis våben har en højre skaktavlet skråbjelke i blå og rødt felt; På hjelmen skaktavlede vædderhorn med 7 påfjer. Hans Friis, en søn af Kansler Christian Friis til Kragerup og frue Barbara Vittrup, var født 1625 og tilbragte sin ungdom i Biskop Brochmanns hus. Senere kom han på Sorø Akademi. I sin modnere alder blev han brugt i mange statsaffærer og var flere gange gesandt ved udenlandske Hoffer. Senere var han befalingsmand på Silkeborg, ja han havde endog 1658 hele Silkeborg Len i pant af Frederik 3. for 30,000 rdl., men efter freden 1660 blev han betalt i strøgods. Han blev 1649 den 20. maj gift med Helvig Marsvin (født 1612), en datter af Otto Marsvin til Clausholm og Mette Brahe. Hun bragte ham Clausholm og desuden ejede han Tustrup og Essenbek i Sønderhald herred. Førstnævnte havde han selv 1657 oprettet af 4 bøndergårde, som han havde købt nogle år i forvejen. Med Helvig Marsvin havde han to døtre; Mette Margrethe født 1651, og døde samme dag, og Catharine Barbara født på Clausholm den 2. november 1662. Hun blev 1678 gift med Johan Ranzau til Ørslevkloster og Bramminge, men døde allerede 1679, hvorved Clausholm tilfaldt hendes mand. Fru Helvig Marsvin var nemlig allerede død den 4. februar 1678, og da Hans Friis nogen tid efter atter

giftede sig, så faldt Clausholm som mødrene arv til datteren. Hans Friises anden Frue var Dorothea Brokdorf, en datter af Ditlev Brokdorf til Rizdorf og Øllegård Catharine Ranzau til Breidenburg. Hun var født den 25 marts 1644 og døde på Hevringholm den 19. marts 1693, hvorpå Hans Friis 1697 ligeledes gik ind til den evige hvile. Samme år har han stiftet et hospital i Hørning i Sønderhald herred for 14 fattige af godset, hvor der var den clausul at denne stiftelse, hvis godset kom fra familien, skulde stå under Aarhus bispestols umiddelbare bestyrelse.

Han må have været meget rig, thi foruden ovennævnte sum af 30,000 rdl., som han havde forstrakt kongen, fik han 1653 af kongen udlagt en del gods for 2670 rdl., "som han til vores og kronens flådes udrustning underdanigst har betalt." Da han havde tilhandlet sig Hevringholm, indløste han efter ovennævnte relations ret hele det tilliggende gods, så at hovedgården igen blev komplet. Kongen har i den anledning udstædt en befaling, hvoraf jeg har fundet en kopi sålydende:

Frederik 3. etc. Da vi før har os nådigst forbeholden ved den udlagte formue til hans creditorer, at de som fik godset fra hovedgårdene skulde det igen afstå til hvem vi hovedgårdene nådigst overdrog, da eftersom os elskl. Hans Friis har med vores nådigste konsens købt sig Heffringholm, har vi af særlig kongelig nåde forundt ham såvidt af godset, som der før har ligget til gården, at han må sig igen for samme vare tilhandle. Thi er vores nådigste villie og befaling til enhver, som samme gods har fået, at de det igen for lige godt og velbesat jordegods, efter os elskl. Erik Rosenkranz til Rosenholm og Mårten Skinkels til Østergård, som vi det nådigst har anbefalet, deres liqvidation skulde afstå til Hans Friis, som vi det på samme måde har forundt ham."

1678 den 7. september overdrog Kong Christian 5. til Hans Friis jura patronatus til efterskrevne kirker; Kalø amt, Sønderhald herred: Aarslev, Hørning, Vivild, Vejlbj, Chrstrup, Søby og Skader. I Dronningborg amt Galten herred, Halling og Rud for 4270 rdl 30 sk. Hver daler til 96 sk. dansk. Han fik dem med al herlighed og ret til at kalde præster og degne. Dog skal præsterne tage confirmation i vores danske Cancellie. Han skulde betale studieskat, catedraticum og andre contributioner, som kan tilkomme kirkerne at udgive og må ikke afkorte embedsmændene noget.

Han ligger begravet i Hørning Kirke, hvor der findes et pragtfuldt monument af hvid marmor over ham. Han ligger i rustning knælende i legemstørrelse; til begge sider er anbragt brystbilleder af hans to Fruer, af hvilke Dorothea Brokdorf har været af udmærket skønhed. Hele Epitafiet er arbejde af en "quilinius antverpensis," rimeligvis dog en italiener.

I sit andet ægteskab havde Hans Friis ingen børn og han havde derfor i tide tænkt på at skaffe sig arvinger til sine gårde. 1695 den 18. marts overdrog han Hevringholm som et stamhus og Essenbek til sin brodersøn Oberst Christen Friis. Tustrup oprettedes ligeledes til et stamhus for Oberstløjtnant Gregers Friis, broder til førnævnte Christen Friis, dog med den betingelse, at det hele skulde tilfalde den længstlevende, så at godset kunde forblive samlet.

Disse to brødre havde ved den lejlighed måttet forpligte sig til at betale Hans Friises gæld. Han skyldte, efter to højesterets domme af 17. september 1685 til Hr. Baron Diederich Fiuren, Kapital og rente 5500 rdl. 3 mk. 2 sk. og til Landkommisær Thomas Friis Kapital og rente 3226 rd. 3 mk. 4 sk. Efter en højesterets dom af 13. februar 1688 skyldte han til brigader og Oberst Johan Rannzau, hans svigersøn, kapital og rente 453 rd. 2 mk. 13 sk.;altså tilsammen 9180 rd. 3 mk. 3 sk. Denne hele gæld havde Johan Ranzau indløst til sig. Men da han efter en Kommisærie dom af 13. februar 1688 var tilkendt at betale til Hans Friis 3029 rdl. 2 mk. 13 sk. så beløb hele gælden sig nu kun til 6151 rdl.6 mk. hvilke fornævnte, Christen og Gregers Friis påtog sig at betale.

Gregers Friis til Tustrup tilkøbte sig 1708 den 6. marts “ Lihme Kirke og al hendes jus patronatus og kirketiende med al sin herlighed og rette tilliggende, intet deraf i nogen måde undtaget, ved hvad navn nævnes kan, som efter ny matrikel er hartkorn 16 td. 1 fjk. 2 alb. og årlig skylder efter gammel taxt 8 ørter rug og 4 ørter byg, udregnet efter forord. af 30 august 1687 til 10 td. rug og 6 td. byg” af Anna Brahe til Bruusgård, Salig Holger Rosenkranzes efterleverske. Han døde allerede 1711, og nu faldt hele godset altså til Oberst Christen Friis. Han var en søn af Jørgen Friis til Lindholm, Amtmand på Vardehuus og frue Helvig Sophie Urne og var født 1653. For at fuldkomme farbroderen Hans Friises villie, oprettede han den 15 februar 1726 Tustrup og Essenbek til et stamhus, og bestemte, at de skulde følge med det første stamhus Hevringholm. 1723 den 2. april fik han af kong Frederik 4. skøde på relutionsretten til en del bøndergods i Kalø amt, som Frederik 3. havde pantsat til Hans Friis med forebeholden relutionsret. Christen Friis var aldrig gift og døde den 2. juli 1727 på Rønningaard Søgård i Fyn, som han også ejede. Han er efter eget forlangende jordet i en høj på Vivild kirkegård, et sted hvor han ofte havde siddet og fornøjet sig over den vide udsigt, når han undertiden kom for tidligt til kirke.

Efter hans død tilfaldt det samlede gods General-Løjtnant Christian Ranzau Friis. Han var en søn af den ovennævnte Johan Ranzau til Ørslevkloster og Bramminge med hans anden Frue Sophia Amalie Friis, der var en kusine til hans første frue og datter af General Christian Friis til Kragerup og Lundbygård og Øllegård Gyldenstjerne. Hans våben er sammensat af Ranzaus og Friises, som følgende tegning viser, der er taget efter hans segl. Christian Ranzau Friis var født den 21 octobet 1684. Han var med i det felttog, som de danske tropper gjorde i den spanske Successionskrig, som hjælpetropper for England og holland, var Oberstløjtnant og Generaladjutant hos Hertugen af Marlborough, og som sådan med i slaget ved Ramillies 1706. Året derefter den 22. oktober giftede han sig i Holland med Anna Benedicta Steensen, men 1709, da krigen med Sverrig brød ud, vendte han hjem fra udlandet med de øvrige tropper og døde på Tustrup den 15 marts 1731.

Han synes ingen børn at have haft, thi efter hans død opstod der proces om stamhusene mellem familierne Belov og Bek i Skåne. Hvorlænge denne har varet ved jeg ikke, men højesteret afgjorde sagen til fordel for Bek, og gården kom således til Grev Jochum Bek, der fra den tid kaldte sig Bek Friis. Hans våben har jeg ikke fundet. I et dokument af 1764 kaldes han: Høj og Velbårne Hr. Jochum Bek-Friis til Hevringholm, Tustrup, Essenbek, Brammingekloster og Slemminge med Ebbessø. Kongl. Majestæts af Sverrige Tremand? Og Landshøvding over Kronborg Len. 1785 kalder han sig: Jochum Bek-Friis, Greve, Hans

Kongl. Majestæts til Sverrige etc. Arving til Norge etc. min allernådigste Konges og Herres højtbetroede mand og Rigets Råd. Ridder og Commandør af Kongl. Majestæts Orden. Han havde den 30. october 1782 af dankongen fået tilladelse til at sælge Tustrup og Essenbek fra stamhuset, og 1784 solgte han det til General-auditør Christian Kallager, som ved Essenbek nærmere skal blive omtalt.

Da jeg selv har haft en af daværende notarius publicus i København, Justitsråd Schmidt verificeret (skrevet) kopi af skødet fra 1785 i hænde, så ved jeg ikke hvad det er for en efterretning i Hoffm. Fund. 3, 143 (som er trykt 1758), at Jochum Bek-Friises broder Major Corfux Ludvig Bek, efter førstnævntes død (1758) har fået gården.

Få år efter solgte Jochum Bek-Friis Hevringholm til Laurs Sørensen, ejer af Høvring Mølle. Denne ejede den 1789 og solgte den rimeligvis kort derpå til Kammerherre Føns, der var Amtmand i Randers og ejer af Løvenholm. Han solgte godset til bønderne og nedbrød hovedgården (vel omtrent ved begyndelsen af dette århundrede); men bestemt angive, hvornår alt dette skete, kan jeg af mangel på documenter ikke.

Verschwunden ist Glanz und Edle Pracht,- Aus der Ahnherrn prangendem Saale-
(Forsvunden er glans og ædel pragt, fra de -- prangende sale)

Es schlummern die Helden in tiefer Nacht,-Nichts wecket der Ritter gewaltige Macht (Her
slumrer heltene i den dybe nat, ikke vænket er Ridderens vældige magt)

Tief unter dem steinernen Mahle. (dybt under stenenens --).

udskrift fra

Gotisk Kildeskrift "Danske Ridderborge" af Carl Hansen 1832

Inga Ladefoged 1999.